

УХИЛЕННЯ ВІД УКЛАДЕННЯ ДОГОВОРІВ В МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ

AVOIDANCE OF CONCLUDING CONTRACTS ON THE INTERNET

Шагака О.В., аспірант кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська Юридична академія»

У положеннях наукової статті автором проведено аналіз чинного законодавства, судової та нотаріальної практики з питань правового регулювання відносин, які виникають з приводу укладення договорів в мережі Інтернет. Визначено потенціал вітчизняних маркетплейсів в інтернеті для укладення цивільно-правових договорів. З'ясовано, що найбільш широкоживим на маркетплейсах останніх залишаються відносини купівлі-продажу.

Специфіка договірних відносин на маркетплейсах в інтернеті нерідко передбачає необхідність проведення переговорів за допомогою функціоналу маркетплейсу та подальше укладення договору при особистій зустрічі. Результатом такої переддоговірної діяльності є фактичне укладення попереднього договору, який накладає на сторін певні зобов'язання. Доведено, що у випадку ухилення від укладення основного договору інша сторона договору може зазнавати втрат та збитків через неукладення договору, серед яких витрати на трансфер до місця знаходження майна, втрата завдатку за супутніми відносинами тощо.

Кваліфіковано випадки безпідставного ухилення від укладення договору, умови якого були узгоджені у спосіб переговорів та попередніх угод в інтернеті як зловживання суб'єктивними правами при укладенні договорів.

Щодо питання застосування заходів цивільно-правової відповідальності за порушення умов попереднього договору визначено, що відшкодування збитків є єдиним наслідком порушення стороною умов попереднього договору. Неприпустимим є примусове виконання зобов'язання за попереднім договором в натурі.

Зроблено висновок, що відшкодування шкоди, завданої такими діями сторони договірної угоди, відбувається відповідно до положень попереднього договору, положень користувацьких угод маркетплейсів, за допомогою яких проходила підготовка угоди, а також відповідно до положень чинного цивільного законодавства.

Ключові слова: укладення договору, переговори, ухилення від укладення договору, маркетплейс, попередній договір.

In the provisions of the scientific article the author analyzes the current legislation, judicial and notarial practice on the legal regulation of relations arising from the conclusion of contracts on the Internet. The potential of domestic marketplaces on the Internet for concluding civil law agreements has been determined. Purchase relations have been found to be the most widely used on the marketplaces of the latter.

The specifics of contractual relations on marketplaces on the Internet often imply the need to negotiate with the functionality of the marketplace and the subsequent conclusion of the contract in person. The result of such pre-contractual activities is the actual conclusion of a preliminary contract, which imposes certain obligations on the parties. It is proved that in case of evasion from concluding the main contract, the other party to the contract may suffer losses and losses due to non-conclusion of the contract, including transfer costs to the location of property, loss of deposit for related relations, etc.

Cases of unjustified evasion of a contract, the terms of which were agreed in the manner of negotiations and previous agreements on the Internet as an abuse of subjective rights in concluding contracts, are qualified.

Regarding the application of civil liability measures for breach of the terms of the preliminary agreement, it is determined that compensation for damages is the only consequence of the party's violation of the terms of the preliminary agreement. Enforcement of an obligation under a prior agreement in kind is not permitted.

It is concluded that compensation for damage caused by such actions of the parties to the contractual process is in accordance with the provisions of the previous agreement, the provisions of user agreements of marketplaces, through which the agreement was prepared, as well as the provisions of applicable civil law.

Key words: contract conclusion, negotiations, evasion of contract conclusion, marketplace, preliminary contract.

Вступ. В останні роки все більше осіб для здійснення покупок широкого кола товарів та замовлення послуг використовують майданчики для продажу товарів та послуг (маркетплейси), на зразок OLX, Prom або IZI.ua. Дані майданчики можуть використовуватися як повноцінна платформа для електронної комерції, а також їх функціонал може бути корисним для розміщення приватних оголошень та укладення угод звичайними фізичними особами поза межами підприємницької діяльності останніх. З метою реалізації окремих груп товарів та послуг були створені окремі широко відомі майданчики, такі як AUTO.RIA для продажу автотранспортних засобів, Flatfy для продажу нерухомості, SHAFKA для продажу одягу та взуття, Kabanchik.ua для замовлення побутових та інших послуг та багато інших.

Широкі ресурсні можливості маркетплейсів дозволяють розширювати функціонал сайтів, надаючи змогу не лише сторонам потенційних договірних відносин знаходити один одного, проводити переговори щодо умов договору, а також забезпечувати прозорість таких відносин (перевіряючи окремі дані щодо товару або продавця, такі як VIN-код авто, наявність обмежень щодо реєстрації окремих об'єктів нерухомості та автотранспортних засобів тощо) та безпеку проведення операцій з оплати та доставки товару за допомогою технічних засобів та партнерських відносин з окремими службами доставки.

Питання ідентифікації та юридичної оцінки договірних відносин, що виникають в процесі користуванні вищезазначеними маркетплейсами вже ставали предметом дослідження окремих вітчизняних дослідників, таких як О.М. Вінник, Л.В. Головій, М.М. Кузьміна, О.Ю. Червона, А.В. Чуховська та інших. Однак, попри значну актуальність вирішення теоретичних та практичних проблем укладення договорів в інтернеті поза межами наукового дискурсу залишилися питання кваліфікації дій з метою ухилення від укладення договорів в мережі інтернет. Саме тому мета даної статті – аналіз на підставі чинного законодавства та судової практики специфіки відносин, що виникають у випадку ухилення однієї із сторін від укладення договору в інтернеті.

Основна частина. Відповідно до ст. 627 ЦК України при укладенні договору сторони є вільними у виборі контрагента та визначенні умов договору з урахуванням вимог законодавства, звичаїв ділового обороту, вимог розумності та справедливості, що визначено чинним законодавством [9]. Дане положення закріплює та конкретизує один з найважливіших принципів зобов'язального права та цивільного права загалом – принцип свободи договору. Даний принцип включає в себе наступні складові:

- свобода в укладенні договору;
- свобода вибору характеру договору;
- вільний вибір контрагента за договором;
- вільний вибір умов договору.

Будь які суб'єктивні права та свободи мають сенс лише при можливості їх реалізувати. В свою чергу належне здійснення передбачених та гарантованих законодавством свобод можливе за умови дотримання меж здійснення таких свобод. Вихід за межі суб'єктивних прав та свобод, а також використання останніх всупереч їх призначення із соціально шкідливою метою.

Як зазначає М.В. Кратенко, зловживання свободою укладати або не укладати договір може проявлятися в таких діях або бездіяльності як:

- ведення переговорів без наміру укласти угоду;
- ухилення від заключення публічного договору;
- економічно та технічно необґрунтована відмова укладення договору суб'єктом, що займає домінуюче місце на товарному ринку;
- укладення удаваних правочинів [4, с. 28].

Враховуючи можливості для встановлення орендних, лізингових прокатних та інших видів договірних відносин на маркетплейсах в інтернеті, найбільш широкоживаним в межах останніх залишаються відносини купівлі-продажу.

Цивільне законодавство встановлює належний порядок укладення договорів, який полягає в тому, що одна зі сторін направляє іншій свою пропозицію про укладення договору (оферту), а інша сторона, отримавши оферту, приймає пропозицію укласти договір.

Відповідно до широкого підходу виділяють наступні стадії укладання договору:

- переддоговірні контакти сторін (переговори);
- направлення оферти;
- розгляд оферти;
- акцепт оферти.

Такі стадії як оферта і акцепт оферти є обов'язковими для всіх випадків укладання договору, а стадія переговорів носить факультативний характер і використовується на розсуд сторін, що вступають в договірні відносини.

Специфіка договірних відносин на маркетплейсах в інтернеті нерідко передбачає необхідність проведення переговорів за допомогою функціоналу маркетплейсу та подальше укладення договору при особистій зустрічі. Найбільш вдалим прикладами такої діяльності є випадки купівлі-продажу автомобілів або коштовної електроніки, коли умови договору узгоджуються на торгівельному майданчику, а згодом відбувається огляд та остаточне укладення угоди. Результатом такої переддоговірної діяльності є фактичне укладення попереднього договору, який накладає на сторін певні зобов'язання.

Як зазначають М.І. Брагінський і В.В. Вітрянський, «завдяки тому, що реальні договори для свого виникнення припускають угоду плюс передачу речі, використання конструкції попереднього договору має на меті, розділивши стадію укладення договору на дві, надати самостійне правове значення самій угоді. А з цього, в свою чергу, впливає, що сторони будуть знаходитися в юридичному зв'язку ще раніше передачі речі» [2, с.127].

Виконання попереднього договору передбачає укладення основного договору через деякий час в межах встановленого строку або у конкретну встановлену дату. Однак, за час спливання строку обставини, які спонукали сторони до укладення попереднього договору, можуть змінитися таким чином, що одній стороні укладення основного договору може бути не таким вигідним, як під час укладення попереднього договору. Типовим прикладом є надходження більш вигідної пропозиції від третьої особи, наслідком чого є ухилення однієї зі сторін від укладення основного договору [3, с. 124].

Однак, інша сторона договору може зазнавати втрат та збитків через неукладення договору, серед яких витрати на трансфер до місця знаходження майна, втрата завдатку за супутніми відносинами тощо.

В контексті даного дослідження особливу увагу необхідно приділити правовій оцінці відносин, що виникають

між сторонами відносин електронної комерції під час резервування або бронювання окремих товарів та послуг за допомогою функціональних можливостей маркетплейсів. Так, наприклад, сервіс Tabletki.ua пропонує послугу бронювання лікарських засобів в аптеках України. Як зазначається в описі послуги бронювання, «користуючись сервісом бронювання, ви отримуйте значні знижки від ціни, яку зазвичай оплачують при купівлі безпосередньо в аптеці без бронювання, іноді різниця сягає більше 30%!» [7]. Таким чином, користувачу маркетплейсу пропонується можливість відслідкувати наявність товарів в аптеках поблизу, порівняти ціни, а також забронювати відповідні лікарські засоби за ціною, яка є нижчою від роздрібною ціною при офлайн-купівлі в аптеці.

Для аналізу правового статусу сторін за даним договором у випадку бронювання лікарських засобів необхідно коректно встановити суб'єктів та обсяг їх прав та обов'язків за даним договором.

Попри безпосереднє використання потенційним покупцем інтерфейсу маркетплейсу для бронювання та замовлення необхідних лікарських засобів характер відносин, що встановлюються між користувачем сайту та його адміністратором, а також правовий статус учасників таких відносин визначається Угодою користувача, яка є договором приєднання відповідно до положень статті 634 ЦК України та розміщена на сайті.

Відповідно до вступних положень угода не створює жодних агентських, партнерських та трудових відносин між сторонами; використовуючи веб-сайт, користувач підтверджує, що ознайомився та згоден з умовами цієї угоди та з умовами угоди про захист персональних даних та конфіденційність інформації; якщо користувач не погоджується з умовами цієї угоди, з умовами угоди про захист персональних даних та конфіденційність інформації (повністю або частково), користувачеві забороняється використовувати веб-сайт; подальше використання веб-сайту свідчить про погодження та приєднання користувача до цієї угоди повністю та підтверджує його згоду з наведеними нижче умовами.

В той же час п.3.4 Користувачької угоди веб-сайту tabletki.ua передбачає, що сторони угоди розуміють та усвідомлюють, що веб-сайт не є інтернет-аптекою або аптечною мережею, веб-сайт представляє собою інтернет-сервіс, спеціально створений для здійснення користувачами пошуку Інформації про продукцію, що реалізується безпосередньо партнерами (зокрема, проте не виключно, аптечними закладами на території України). Адміністрація самостійно не надає послуги з бронювання продукції, поширення інформації про продукцію та не здійснює господарську діяльність з реалізації продукції. Фактична угода бронювання та купівлі-продажу продукції укладається безпосередньо між партнерами та користувачами. Партнери залишають за собою право встановлення власних умов доступу до інформації, послуг, умов продажу продукції тощо [8].

Відповідно до взятих на себе зобов'язань маркетплейс надає послуги з доступу до інформаційних матеріалів, поширених адміністрацією та/або партнерами на веб-сайті, включно з його мобільними версіями, додатками та іншими програмами/програмними забезпеченнями. Згідно положень розділу 7 Угоди користувача адміністрація не гарантує, що послуги відповідають особистим очікуванням та вимогам користувачів та/або беззаперечно принесуть очікуваний користувачами результат. Адміністрація не несе відповідальності перед користувачами та третіми особами за можливі наслідки використання ними веб-сайту. Адміністрація не несе відповідальності за достовірність інформаційних матеріалів, розміщених партнерами за допомогою веб-сайту як маркетплейсу. Адміністрація не гарантує та не несе відповідальності за будь-яку продукцію або послуги, які рекламуються або

пропонуються користувачам партнерами/третіми особами за допомогою веб-сайту як маркетплейсу.

Таким чином, адміністрація ресурсу знімає із себе будь-яку відповідальність за можливі порушення прав користувачів у їх договірних відносинах з юридичними особами, що здійснюють продаж лікарських засобів (партнери). Одночасно положення користувацької угоди не містять умов договору між маркетплейсом та партнерами, а також умов договору бронювання між користувачем та партнером.

Договір бронювання – це непоіменований договір, адже він не належить до жодної з груп цивільно-правових договорів, передбачених чинним ЦК України. Як вже зазначалося, для покупця укладення договору бронювання створює ряд переваг, позитивний рекламний ефект має можливість бронювання і для суб'єктів господарювання, однак подальше ухилення від укладення договору купівлі-продажу може спричинити негативні наслідки для обох сторін.

Відповідно до положень договору про бронювання, доступних з функціоналу маркетплейсу, з'ясуємо, що після підтвердження бронювання аптечним закладом-партнером користувачу надається від 24 до 72 годин (встановлюється партнером) для здійснення купівлі-продажу свого замовлення у відповідній аптеці. Як зазначає Д. Михайленко, договір резервування (бронювання) не має фінансової складової, але може містити положення про штрафні санкції в разі його порушення однією зі сторін договору [5].

Для користувачів сайту не передбачено відповідальності за порушення строків викупу лікарських засобів. Очевидно, що у випадку порушення даних строків користувач не вправі вимагати здійснити купівлю-продаж заброньованих лікарських засобів за встановленою ціною. Однак, викликає інтерес питання відповідальності суб'єкта господарювання за ухилення від укладення договору купівлі-продажу на умовах, погоджених у договорі бронювання.

Договір бронювання може застосовуватися як альтернатива попередньому договору, проте через відсутність чіткого розмежувального критерію між такими договорами виникає ризик їх ототожнення з попереднім договором, у разі якщо справа дійде до судового розгляду або, навпаки, тлумачення договору резервування як протоколу про наміри, що не має юридичного значення [5].

Протокол про наміри, на відміну від звичайного договору, не створює жодних зобов'язань для сторін. Думку щодо тлумачення договору бронювання як протоколу про наміри в випадку, що розглядається, відкинемо одразу,

адже очевидним є той факт, що сторони прагнуть до укладення договору купівлі-продажу в майбутньому та закріплюють ряд важливих умов такого договору, таких як ціна, місце і строк його укладення. Якщо ж розглядати даний договір бронювання як альтернативу попередньому договору, то правові наслідки його укладення за аналогією повинні співпадати.

Відповідно до ч. 1 ст. 635 ЦК України попереднім є договір, сторони якого зобов'язуються протягом певного строку (у певний термін) укласти договір в майбутньому (основний договір) на умовах, встановлених попереднім договором [9].

Аналіз практики укладення та нотаріального посвідчення договорів однак свідчить, що сторонами та нотаріусами не завжди правильно визначається предмет попереднього договору, яким є укладення у майбутньому основного договору на умовах та у строки, визначені попереднім договором. Однак нерідко в тексті договору зазначається: «Продавець зобов'язується продати, а покупець купити строк до ___ року __ майно», що характеризує предмет іншого договору, – купівлі-продажу, що впливає зі змісту ст. 655 ЦК України [10].

Щодо питання застосування заходів цивільно-правової відповідальності за порушення умов попереднього договору, то законодавцем визначено відшкодування збитків як єдиний можливий наслідок порушення стороною умов попереднього договору. Сама природа договору в цивільному праві суперечить можливості укладення його через суд. Також серед способів захисту цивільних прав, зазначених у статті 9 ЦК, не позначається такий спосіб, як укладення договору через суд [1]. Так, Верховним Судом було роз'яснено щодо неприпустимості примусового виконання зобов'язання за попереднім договором в натурі, адже примусове виконання суперечить вимогам статті 635 ЦК України про правові наслідки порушення зобов'язання за попереднім договором і положенням статті 321 ЦК України про непорушність права власності [6].

Висновки. Підсумовуючи вищезазначене, можемо визначити випадки безпідставного ухилення від укладення договору, умови якого були узгоджені у спосіб переговорів та попередніх угод в інтернеті можуть бути класифіковані як зловживання правами при укладенні договорів. Відшкодування шкоди, завданої такими діями сторони договірного процесу, відбувається відповідно до положень попереднього договору, положень користувацьких угод маркетплейсів, за допомогою яких проходила підготовка угоди, а також відповідно до положень чинного цивільного законодавства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Афан А. Судиться, не задумываясь? Анализ оснований судебных споров относительно понуждения к заключению договора. *PRAVO.ua*. 2006. № 40 (458). URL: https://pravo.ua/articles_category/vypusk-40-458
2. Брагинский М. И., Витрянский В. В. Договорное право. Кн. 1. Общие положения. М.: Статут, 2009. 608 с.
3. Керножицкий И.Г. Последствия уклонения стороной предварительного договора от заключения основного договора. *Глаголь правосудия*. 2012. №1 (3). С. 123-128.
4. Кратенко М.В. Злоупотребление свободой договора: частноправовые и публично-правовые аспекты. М.: Волтерс Клувер, 2010. 208 с.
5. Михайленко Д., Бідій Б., Іванченко А. Попередній договір. Договір резервування (бронювання). *Будівельна Бухгалтерія*. 2013. № 7. URL: <https://i.factor.ua/ukr/journals/sbuh/2013/april/issue-7/article-100100.html>
6. Постанова Верховного Суду України від 02.09.2015 року у справі №6-226цс14. URL: https://protocol.ua/ru/postanova_vsu_vid_02_09_2015_roku_u_spravi_6_226tss14/
7. Сервіс бронювання фармацевтичної продукції у місцях продажу. URL: <https://tabletki.ua/uk/about/reservation/>
8. Угода користувача (Умови використання Веб-сайту tabletki.ua). URL: <https://tabletki.ua/uk/term/>
9. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
10. Чуева О. Попередній договір. Практичний аспект. *Мала енциклопедія нотаріуса*. 2№6(78). URL: <http://yurradnik.com.ua/statii/poperednij-dogovir-praktichnij-aspekt/>